

Complete gids

VOGELS IN DE TUIN

INHOUD

OVER DIT BOEK 6

HET VOGELJAAR IN DE TUIN 9

In de loop van het jaar 10 – Wat bloeit, zingt en broedt er? 12 –
In de lente 14 – In de zomer 16 – In de herfst 18 – In de winter 20 –
Nuttige struiken en bloemen 22 – Vanuit vogelperspectief 26 –
Nestholtes en nisjes 28 – Tuinvogels voeren 30

DE VOGELSOORTEN IN DE TUIN 35

ZANGVOGELS 36

Mezen 36 – Boomklevers 52 – Echte boomkruipers 54 –
Vliegenvangers 56 – Wielewalen en vijgvogels 75 – Spreeuwen 76 –
Lijsters 80 – Grasmussen 90 – Rietzangers 96 – Boszangers 97 –
Goudhanen 100 – Winterkoningen 102 – Kwikstaarten en piepers 106 –
Heggenmussen 110 – Mussen 112 – Vinkachtigen 118 – Gorzen 141 –
Kraaien 143 – Zwaluwen 150

ANDERE FAMILIES 154

Gierzwaluwen 154 – Spechten 156 – Koekoeken 162 – Duiven 164 –
Echte uilen 168 – Kerkuilen 171 – Havikachtigen 172 – Valken 176 –
Fazantachtigen 179

EXCURSIES

Exoten in de stad 180
Bij parkvijvers 181
Aan de kust 186

Auteur en fotograaf 188

Illustrator 189

Soortenregister 190

OVER DIT BOEK

OVER SPREEUWENPOTTEN EN MUZIEKLIEFHEBBERS

Ons verlangen om vogels naar de tuin te lokken is niet nieuw: al meer dan 500 jaar geleden probeerde men met aardewerken 'spreeuwenpotten' spreeuwen ervan te overtuigen om in de tuin te gaan broeden. Destijds ging de liefde voor tuinvogels echter nog 'door de maag', zoals het gezegde zo mooi luidt: in de achterwand van deze oernestkasten zaten gaten die groot genoeg waren om een kinderhand door te steken. Zo belandde menige jonge spreeuw in de zondagse soep, maar de spreeuwen deden daar niet moeilijk over en legden opnieuw eieren in de kasten. De observatie dat spreeuwen en andere zangvogels vraatzuchtige insecten uit fruitbomen pikten, was het startschot voor de natuurlijke bestrijding van schadelijke insecten: men hing bewust honderden nestkasten voor mezen op. Natuurlijk waren er ook toen al mensen die gewoon wilden genieten van het mooie gezang: zo waren er vogelvangers, zoals de beroemde Papageno uit Mozarts Toverfluit: 'Ik weet hoe je vogels lokken moet; nee, niemand anders fluit zo goed. De beste van heel de vallei; ja, alle vogels zijn voor mij!' En zo belandden duizenden onschuldige wilde putters, kneuen en sijzen levenslang in kleine vogelkooitjes om mensen te vermaken met hun schoonheid en gezang.

WAT VOGELS VERTELLEN OVER ONZE TUIN

In onze liefde voor tuinvogels is, gelukkig voor de vogels en ook voor ons, intussen het een en ander veranderd. Het is hun pure aanwezigheid die ons raakt en blij maakt, hun getjirp en mooie gezang. Als dan in de zomer ook nog de kuikens

door de takken huppen, zijn we helemaal gelukkig. De hoogste eer voor onze tuin is als zich daar plotseling een nieuwe vogelsoort thuis lijkt te voelen en ook graag terugkomt. Dat is voor ons altijd weer een aansporing om nog wat beter te kijken, om te leren waar de verschillende soorten behoefte aan hebben om daarnaar te kunnen handelen. We kunnen namelijk best veel doen om bepaalde vogelsoorten naar de tuin te lokken. In dit boek delen we heel graag de kennis die we daarover door de jaren heen hebben opgedaan (blz. 22-33).

MEREL, SPREEUW EN ZWARTKOP

Om ervoor te zorgen dat je zo veel mogelijk vogels die in je tuin kunnen komen ook in dit boek kan vinden, stellen we veel meer soorten voor dan er ooit in één tuin kunnen worden gevonden. Want wie er komen, hangt af van de tuin zelf, maar ook van de ligging in het omliggende landschap en natuurlijk van het seizoen. Op blz. 10-21 is te zien welke vogels in welk seizoen in jouw tuin zouden kunnen voorkomen. Ongeveer de helft van onze vogels gaat in de winter op reis: langeafstandstrekkingers overwinteren ten zuiden van de Sahara, kortereafstandstrekkingers trekken meestal naar het gebied rond de Middellandse Zee, deeltrekkingers overwinteren slechts deels bij ons en een ander deel trekt naar het mildere zuiden.

Katrin en Frank Hecker

HET
VOGELJAAR
IN DE TUIN

IN DE LOOP VAN HET JAAR

Onze tuinen zijn dynamische leefgebieden: planten veranderen bijna dagelijks – net zoals de vogels, daar zit voortdurend beweging in, ook nog midden in de winter.

Typisch zomers: het schitterende gezang van een vink (boven). De bonte specht vliegt in de winter naar lekkernijen bij een voederplaats.

WAT GEBEURT ER ALLEMAAL IN DE TUIN: DE PLANTEN BEPALEN DE VOGELS

Als de katjes van de wilg bloeien, dan komt ook de tijftjaf bij ons terug. Als daarna de vruchten van de zwarte vlier rijpen, dan verzamelen onze zwaluwen zich alweer tot zwermen om weldra te beginnen aan hun lange reis naar Afrika. Deze gebeurtenissen vinden natuurlijk niet overal gelijktijdig plaats. Zo bloeien de wilgen in het noorden van Nederland iets later dan in het zuiden van België en terugkerende trekvogels zijn iets eerder te zien in zuidelijker gelegen velden. Daarom is het moeilijk om hiervoor precieze tijdstippen of maanden te noemen.

DE FENOLOGISCHE KALENDER

Om betrouwbare informatie te kunnen geven over bepaalde natuurlijke gebeurtenissen ontwikkelde men in de loop van duizenden jaren de zogenaamde 'fenologische kalender'. Daarin gaat het niet om maanden en data, maar laat de natuur zelf ons zien in welk seizoen wij ons op een bepaald moment bevinden. Bepaalde, veelvoorkomende en bekende indicatorsoorten (ook wel bio-indicatoren genoemd) uit tuin, natuur en landbouw luiden daarbij telkens het volgende van de in totaal tien jaargetijden in. Of het nu nog april is of al mei: als de appelbloesem bloeit, dan is de broedtijd van onze tuinvogels in volle gang.

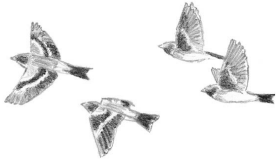
WINTER

Noordelijke wintergasten en inheemse overwinteraars bij de voederplaats.

BEGINNENDE LENTE

Merels, roodborsten en zanglijsters zingen weer.

LATE HERFST

Gemengde zwermen met vinken en mezen zwerven rond.

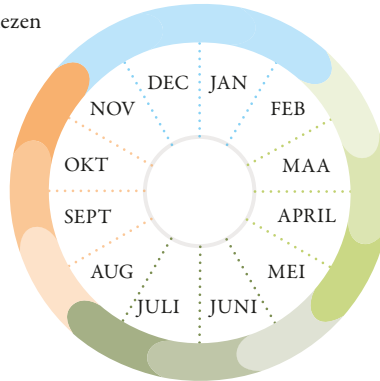

VOLOP HERFST

Overwinteraars leggen voedselvoorraden aan.

VROEGE HERFST

Zwaluwen en spreeuwen verzamelen zich tot zwermen.

VROEGE LENTE

Eerste trekvogels keren terug in de tuin.

VOLLE LENTE

Hoofdbroedtijd van de meeste tuinvogels, koekoeken en zwaluwen keren terug.

NAZOMER

Tuinvogels ruien; langeafstandstrekken verlaten ons weer.

HOOGZOMER

Uitgevlogen jongen bedelen in het struikgewas.

VOORZOMER

Tijd van de meest veelstemmige vogelgezangen.

WAT BLOEIT, ZINGT EN BROEDT ER?

Wanneer komen de eerste trekvogels terug in onze tuin? Wie zijn de laatkomers en wanneer broedt wie? Er is altijd iets gaande bij onze tuinvogels. Kijk zelf maar.

JAARGETIJD	WAT GEBEURT ER BIJ DE PLANTEN?	WAT DOEN DE VOGELS IN DIE PERIODE?
Beginnende lente ≈ febr-maart	Gele kornoelje, sneeuwkllokje, krokus, speenkruid, klein hoefblad en hoefblad bloeien.	- spreeuw, zanglijster en witte kwikstaart keren terug - vroege zangers in de tuin zijn merel, roodborst, grote lijster, boomkruiper, bonte specht, zanglijster, vink, groenling en boomklever
Vroege lente ≈ maart-april	Wilg, sleedoorn, vogelkers en forsythia bloeien. Vroegbloeiers in de tuin zijn druif- en sterhyacint, vroeg vergeet-mij-nietje, viooltje, narcis, sleutelbloem, longkruid en smeerwortel.	- tijtjaf en zwartkop keren terug - zwermen koperwieken verlaten ons land en trekken terug naar het noorden - merel, mees en vink bouwen nesten of broeden al - geelgors zingt in doornige hagen
Volle lente ≈ april-mei	Appelboom, vlier, paardenkastanje, wilde lijsterbes en meidoorn bloeien. In de tuin bloeien tuinjudaspenning, ooievaarsbek, akelei, dagkoekoeksbloem, dovenetel en inheems zenegroen en look-zonder-look, vergeet-mij-nietje, paardenbloem.	- braamsluiper, fitis, boerenwaluw, zwarte roodstaart, gekraagde roodstaart, nachtegaal, bonte vliegenvanger en koekoek keren terug en bezetten hun territorium - teruggekeerde trekvogels beginnen met broeden - eerste kuikens van mees, vink, lijster en spreeuw - tijd van de meeste vogelgezangen
Voorzomer ≈ midden mei-juni	Bloeitijd gewone vlier en wilde rozen, de bomen zitten weer in blad. In de tuin bloeien de eerste rozen, rododendron, welriekende jasmijn, bieslook, wild kattenkruid, korenbloem, salie, vingerhoedskruid, kruiptijm, wilde margriet en klapproos. Akelei staat in volle bloei.	- veelstemmige vogelconcerten in de vroege morgen van roodborst, merel, winterkoning, zanglijster, nachtegaal, gekraagde roodstaart, zwarte roodstaart, spotvogel, bonte vliegenvanger en vele andere tuinvogels - broed- en voedertijd in volle gang

Hoogzomer ≈ midden juni-juli	Linde, kornoelje en wilde peen bloeien. In de tuin bloeien duifkruid, slangenkruid, wilde marjolein, toorts, teunisbloem, wilde cichorei, wederik, goudsbloem, malva, struikrozen, moederkruid, brandende liefde, betonie. Aalbessen rijpen.	- het vogelgezag wordt langzaam weer minder - overal worden nu jonge vogels gevoerd met insecten - net uitgevlogen jongen zitten in het struikgewas - tuinvogels zijn blij met vers water in drinkschalen
Nazomer ≈ juli-augustus	Wilde lijsterbes rijpt nu al, boerenwormkruid en guldenroede bloeien. In de tuin bloeien nog wilde cichorei, teunisbloem, toorts en wilde marjolein, eerste fruitsoorten rijpen.	- tuinvogels ruïen (licht, fragmentarisch verenkleed) - vogelfamilies verlaten de tuin - langeafstandstrekking, zoals koekoek, gierzwaluw en spotvogel beginnen hun reis naar Afrika
Vroege herfst ≈ midden aug-sept.	Veel haagstruiken en bomen dragen nu rijpe vruchten. De vruchten van gewone vlier, braam, kornoelje, meidoorn, hazelaar, wilde kardinaalsmuts en wilde rozen zijn nu belangrijk voor vogels.	- boerenzwaluwen verzamelen zich in zwermen om snel naar Zuid-Afrika te vertrekken - langeafstandstrekking, zoals nachtegaal, tuinfluit en bonte vliegenvanger, gaan ongemerkt op weg naar hun winterverblijf ten zuiden van de Sahara - opvallend zijn grote zwermen spreeuwen die meestal slechts korte afstanden afleggen.
Volop herfst ≈ midden sept.-okt.	De bladeren van de bomen verkleuren, eikels, beukenootjes en kastanjes rijpen.	- gaai, boomklever en mees leggen voedselvoorraden aan - zwermen kepen komen naar Midden-Europa om te overwinteren
Late herfst ≈ midden okt.-nov.	Als de eikenbladeren geel/oranje kleuren begint de late herfst. In deze periode worden ook geleidelijk de sleedoorns in de haag rijp.	- veel tuinvogels verlaten hun broedgebied en zwerven in kleine zwermen in de omgeving - vaak zijn nu ook gemengde vinkenzwermen met groenlingen, kneuen en putters te zien - zwermen kramsvogels zoeken naar gevallen en rijpe vruchten - vanuit het hoge noorden bereiken zwermen hongerige koperwieken ons
Winter ≈ nov.-febr.	Onze loofbomen hebben bijna al het blad laten vallen. Een uitzondering daarop zijn sommige beuken en eiken die hun zachte blad de hele winter behouden.	- mees, huismus en winterkoning gebruiken hun oude nestplaatsen in ijskoude nachten als slaaphol - besdragende wilde struiken lokken koperwieken en zaaddragende planten brengen putters naar de tuin - bij het voederhuisje zijn naast achtergebleven merels, boomklevers, goudvinken, roodborst, huismussen, mezen en vinken ook noordelijke gasten zoals sijen en vinken te zien - anders vrij schuwe bosvogels, zoals appelvink, goudhaan en specht, komen in de winter naar de tuin als daar voedsel te vinden is

DE
VOGELSOORTEN
IN DE TUIN

PIMPELMEES

Cyanistes caeruleus

blauwe kap

wit gezicht
met donkere
oogstreep

blauwe vleugelveren

citroengele buik

Mannetjes en vrouwtjes
zijn nauwelijks van elkaar
te onderscheiden.

GROOTTE: 11-12 cm

BIJ ONS: jaarvogel; broedtijd april-juni, volwassen vogels zijn meestal trouw aan de standplaats, jonge vogels trekken ook rond. In de winter vaak in groepjes te zien bij voederplaatsen.

BROEDBIOLOGIE: meestal midden april in boomholtes en nestkasten; meestal 9-11 eieren; broedduur 13-17 dagen; nesttijd tot vliegvermogen 19-21 dagen. De familie blijft nog 2-3 weken samen. Meestal slechts 1 legsel per jaar.

KENMERKEND: met zijn hemelsblauw op kop, vleugels en staart is de pimpelmees met geen andere mees te verwarren.

TUINTIP: in inheemse struiken zitten heel veel insecten die pimpelmezen naar hartenlust kunnen eten. In hoekjes met wilde kruiden en onbespoten groentetuinen vinden ze de rupsen, insectenlarven en kevers die broodnodig zijn voor het grootbrengen van de jongen.

LIEF EN STRIJDBAAR

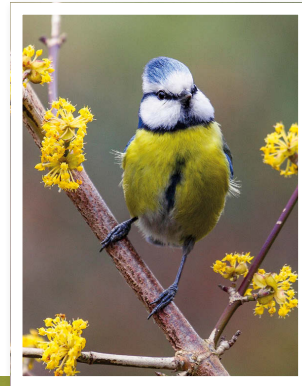
Klein, kleurrijk, schattig – iedereen is waarschijnlijk blij met pimpelmezen in de tuin. Toch laten de sierlijke mezen zich niet de kaas van het brood eten. Op de voederplaats verdeiden ze hun vondsten vastbesloten tegenover andere vogels.

Hij zingt hoog en glashelder. Het gezang begint met 2 tot 3 afzonderlijke tonen, daarop volgt een diepere triller, zo iets als 'tii-tti-ti-tirrrrr'. De pimpelmees scheldt klagend 'tsjerretetet'.

TUINPARADIJS MET PROBLEEMPJES

Oorspronkelijk zijn pimpelmezen thuis in oude eikenbossen. Hier broeden ze in verrotte holtes in takken en vinden ze in de buitenste takken boven in de boom royaal insectenvoedsel. Wintervoeding en nestkasten lokken ze regelmatig ook naar de tuin. Vanwege het gebrek aan insecten is het broedresultaat hier echter vaak slechts gering.

SNEL OP ZICHZELF AANGEWEZEN

Na het verlaten van hun holtes worden de kuikens eerst nog gevoerd door de ouders. Voor de jonge vogels die nog niet goed kunnen vliegen is het heel belangrijk dat ze snel zelf voldoende energierijk insectenvoedsel vinden in hun directe omgeving.

NIET TE NETJES VOOR DE KLEINTJES

Een pimpelmees legt in kunstmatige nestkasten maximaal 15 eitjes – veel meer dan in de kleinere, natuurlijke boomholtes. Het broedsucces in de tuin is echter veel minder dan in het bos, want de ouders vinden in de opgeruimde tuinen met sierstruiken meestal niet voldoende insecten voor al die hongerige snaveltjes.

SCHONE KINDERKAMER

Als de hongerige snaveltjes zijn gevuld, verzamelen de ouders zorgvuldig de ontlastingsballetjes van hun kuikens en dragen die in hun snavel naar buiten.

WAT KUIKENS NODIG HEBBEN

Anders dan hun ouders hebben pimpelmeeskui- kens rupsen en andere grotere insecten nodig als babyvoeding. Daarvoor moeten er inheemse struiken en kruiden zijn.

BLADLUIS- SPECIALISTEN

Met een lichaams- gewicht van slechts 8-15 gram bungelen pimpelmezen vaak aan de uiterste toppen van de takken en pakken zo heel kleine bladluis- jes en spinnen.

KLEINE CULTUURVOLGERS

In de tuin nemen pimpelmezen graag nestkastjes met een zo klein mogelijke invliegopening in beslag (diameter 26-27 millimeter). Hiervoor ontstaan geen ruzies met de grotere koolmezen, want die passen niet door het kleine gaatje.